

IPARI KLASZTEREK

(Industrial Clusters)

GROSZ ANDRÁS

Az ipari klaszterek¹ a regionális gazdaságfejlesztés egyik legdivatosabb eszközévé váltak az elmúlt néhány évben (*Döry* 1999; *Lengyel* 1999; *Porter* 1999; *Rechnitzer* 1998; *Roelandt–den Hertog* 1998; *Steiner* 1998). Európa legfejlettebb gazdasággal rendelkező országaiban – csakúgy, mint a tengerentúlon – a regionális léptékű gazdaságok életében mind fontosabbá válnak a koncentrált együttműködési hálózatok, aminek köszönhetően ma már világszerte több száz klasztert tartanak nyilván. Csak néhányat megemlítve a legismertebbek közül: a Detroit környéki autógyártás, a számítástechnika és az információs technológia koncentrációja a Szilícium-völgyben, az úgynevezett Harmadik Itália kis- és középvállalkozásai, a svájci óragyártás, vagy a pénzügyi szektor kiemelkedő szerepe New Yorkban és Londonban. Sikerük hatására az elmúlt időszakban hazánkban is egyre többet hallani különböző ipari klaszterek létrehozásáról és annak kormányzati támogatásáról (*Döry* 1999). Ennek fényében szeretnénk áttekinteni, és röviden felvázolni az ipari klaszterek elméleti hátterének néhány szeletét.

Regionális versenyképesség

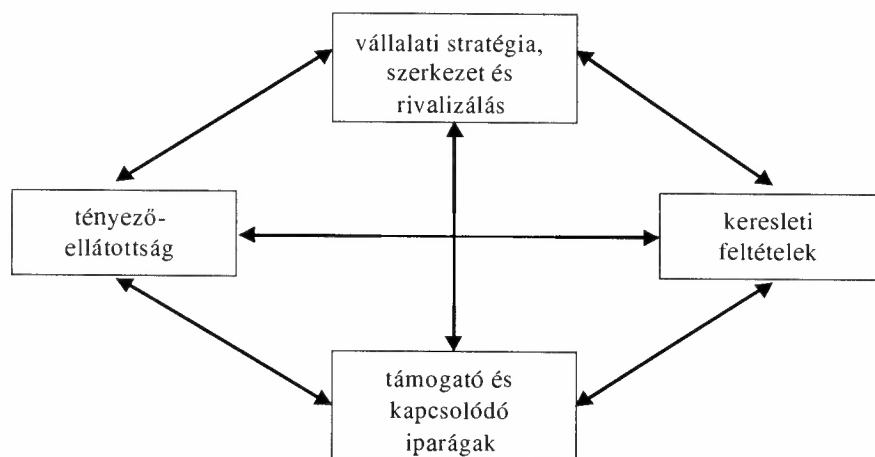
A klaszterek megértéséhez elengedhetetlen a regionális versenyképesség megértése. A regionális versenyképesség terén az első mérföldkövet Marshallnak az *ipari körzetekkel* foglalkozó munkája jelentette, amely először világít rá a gazdaság földrajzi koncentrációja által előidézett *pozitív agglomerációs hatások* jelentőségére (*Marshall* 1890). Míg a hetvenes években a regionális termelékenységben tapasztalható különbségeket a termelési funkciók oldaláról közelítették meg, addig a nyolcvanas években a földrajzilag koncentrált vállalkozások közötti *együttműködésekben rejlő előnyökre* helyeződött a hangsúly. A kilencvenes években pedig Porter a versenyképesség oldaláról megközelítve fedezte fel újra a klaszterek jelentőségét, lehetőséget teremtve számos új kutatásnak e téren. A *Porter-féle Gyémánt-modell* (1. ábra) négy alapvető determinánsból épül fel, melyek azonban nem elszigeteltek, hanem kölcsönös függésben állnak, és egymást erősítik. Egy régió azon iparágban képes a legsikeresebb lenni, amelyben valamennyi tényező és a köztük lévő kölcsönhatás egyszerre mutat kedvező képet (*Lengyel* 1999; *Porter* 1990).

- *Tényezőellátottság* (a termelési tényezők feltételei): a rendelkezésre álló humán-erőforrások illetve természeti erőforrások, a meglévő tudásbázis, a felhasználható pénzügyi források valamint a szükséges infrastruktúra.

- *Keresleti feltételek*: a hazai kereslet összetétele mellett különös jelentőséggel bír a kifinomult ízlésű igényes vásárlók által támasztott kereslet, valamint megke-rülhetetlen a kereslet nemzetközivé tétele.
- *Támogató és kapcsolódó iparágak*: az iparágat inputokkal ellátó többi támogató és kapcsolódó iparág.
- *Vállalati stratégia, szerkezet és rivalizálás*: döntő szerepe van a térség vállalatai versenysztratégiájának, az általuk kitűzött új célok megjelenésének, illetve a bel-földi versengésnek.

1. ÁBRA

A Porter-féle Gyémánt-modell
(Porter's Diamond Model)

Forrás: Porter 1990.

Mi is az a klaszter?

A szakirodalomban a klaszter fogalmával kapcsolatban egyetlen dologban mutat-kozik egyetértés, mégpedig abban, hogy a klaszter fogalmát illetően nincs egyet-értés, az a vizsgálat dimenziójától és a megközelítés módjától függően változhat (Döry 1998; 1999; Faragó 1994; Porter 1999; Roelandt–den Hertog 1998; Steiner 1998). Porter szerint a klaszter nem más, mint „... egy bizonyos működési területen belül tevékenykedő, egymással kapcsolatban álló vállalatok és intézmények földrajzi tömörülései, amelyekben jelen van a versenyszempontból fontos iparágak széles skálája” (Porter 1999, 7.). Különösen fontos, hogy a klaszter résztvevői szervezeti-leg egymástól függetlenek, és sajátos vásárlói, beszállítói, K+F stb. kapcsolatban állnak egymással (Faragó 1994). Roelandt és den Hertog a termelési hálózatoknak a közös értéklánc mentén történő kapcsolódását emeli ki (Roelandt–den Hertog 1998).

Tehát a továbbiakban egy olyan, alapvetően termék alapon (értéklánc mentén) szerveződött, a különböző gazdasági szereplőket, intézeteket és nonprofit szervezeteket magában foglaló, területileg koncentrált kooperációs hálózatot értünk klaszter alatt, amely jelentős mértékben hozzájárul nemcsak az abban résztvevők, hanem az egész régió versenyképességének növekedéséhez².

A koncepció meghaladja az egyszerű horizontális kapcsolatok hálózatát, amely az egyazon piacon és iparágban érdekelt vállalkozások különböző típusú együttműködésében realizálódik (közös K+F, marketing, értékesítési politika). Sokkal inkább egy ágazatok közötti hálózat, amely az értékláncnak egy speciális kapcsolata vagy tudásbázisa mentén elhelyezkedő, de egymástól különböző, vagy egymást kiegészítő vállalkozásokat foglal magában.

A klaszterek legfontosabb jellemzői

A definícióból következően Steiner szerint a klasztereknek három alapvető, közös tulajdonsága figyelhető meg (Steiner 1998).

Az első *a kifinomult munkamegosztáson alapuló erőteljes specializáció*, amely a szoros beszállítói kapcsolatokon alapul. Ezek a kapcsolatok természetesen rendkívül változatosak lehetnek. A legegyszerűbb input–output beszállítói (a termékek mellett persze ideértve a legkülönbözőbb szolgáltatásokat is) kapcsolatoktól kiindulva egészen a kutatóintézetek és a gazdasági szervezetek között megvalósuló tudásátadásig, vagy a vállalkozások és a gazdaságfejlesztéssel foglalkozó különböző szervezetek (ügynökségek, alapítványok) közötti együttműködésekig terjedhetnek.

A szereplők közötti szoros kapcsolatok kialakulásának az egyik legfontosabb előfeltétele és a klaszterek második közös tulajdonsága *a földrajzi közelség megléte*. Az erőteljes földrajzi koncentráció adja meg a klaszterek regionális dimenzióját, amely nélkülözhetetlen a részt vevő gazdasági szervezetek versenyképessége szempontjából, fontos olyan folyamatok rugalmas működtetéséhez, mint a „just-in-time”, az outsourcing, vagy a hatékony tudásátadás.

Végül a vállalkozások és az egyéb szervezetek koncentrált elhelyezkedése (földrajzi közelsége), illetve az egymással való szoros együttműködés *spillover és szinergiahatásokhoz* vezet. A gyors tudás és információáramlás és az extern hatások nemcsak a klaszterben résztvevők számára járnak igen jelentős gazdasági előnyökkel, hanem a termelékenység-növekedés, növekedés, gazdasági stabilitás és foglalkoztatás révén az egész térség versenyképességét javítja.

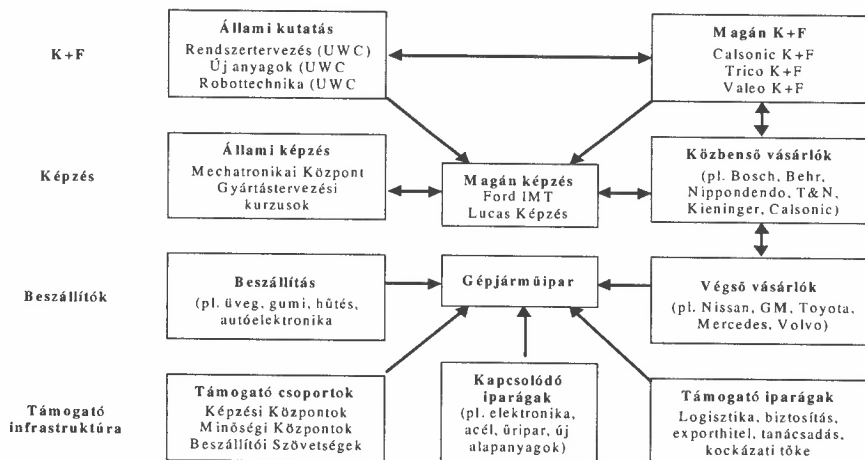
A klaszter tehát jelentős versenyelőnyökhöz juttatja a benne részt vevő vállalkozásokat anélkül, hogy azok elveszítenék rugalmasságukat, amelyeket általában csak a nagyobb méretű cégek képesek elérni. Az előnyöket a vállalatok versenyképességének növelésével, az innováció terjedésének élénkítésével és az új üzleti kapcsolatok kialakulásának elősegítésével erősíti (Porter 1999).

A klaszterek szereplői

Az ipari klaszterek meghatározó szereplői az értéklánc végén elhelyezkedő, az iparág elsődleges javait előállító olyan *multinacionális nagyvállalatok*, amelyek a nemzetközi porondon is versenyképesnek bizonyulnak. Ezekhez a nagyvállalatokhoz ezer szállal kapcsolódnak a *beszállító cégek*. Ezek a főleg kis- és közepes méretű vállalkozások a legkülönbözőbb inputokkal látják el az előző kategóriához tartozó cégeket (a nyersanyagok, alapanyagok és alkatrészek mellett természetesen ide értendők a gépek, berendezések, sőt a szolgáltatások illetve az infrastruktúra is). A gyártók és a fogyasztók közötti kapcsolatot és az elkészült javak piacra juttatását hivatottak biztosítani az *értékesítésében részt vevő vállalkozások*, hálózatok (lefelé való terjeszkedés). Ugyanakkor az iparág elsődleges javaihoz *kiegészítő termékeket gyártó*, vagy *kiegészítő szolgáltatásokat nyújtó cégek*, illetve a más iparágakban működő, de a közös szakértelem, technológia és inputok révén *kapcsolódó vállalkozások* is hozzájárulnak a klaszter versenyképességének alakulásához (oldalirányú terjeszkedés).

A régió gazdasági aktorai mellett az állami és magánszférához tartozó különböző típusú intézetek alkotják a klaszter másik fontos pillérét. A *felsőoktatási intézetek* (elsősorban az egyetemek) szorosan együttműködve a vállalkozásokkal, aktívan részt vesznek az iparág legkülönbözőbb speciális oktatással, képzéssel és információnyújtással kapcsolatos igényeinek kielégítésében. A *kutatóintézetek* pedig K+F tevékenységükkel és a megfelelő technológiai infrastruktúra biztosításával támogatják a vállalkozások sikerességét (Döry 1999; Porter 1999; Steiner 1998). A Porteri megfogalmazás szerint egyszerre foglal magában egymással versenyző és együttműködő vállalkozásokat³. A klaszter legkülönbözőbb szereplőit és a köztük lévő kapcsolatokat szemlélteti a 2. ábra a Walesi gépjárműipari klaszter példáján.

2. ÁBRA
A Walesi gépjárműipari klaszter
(Automotive Cluster in Wales)

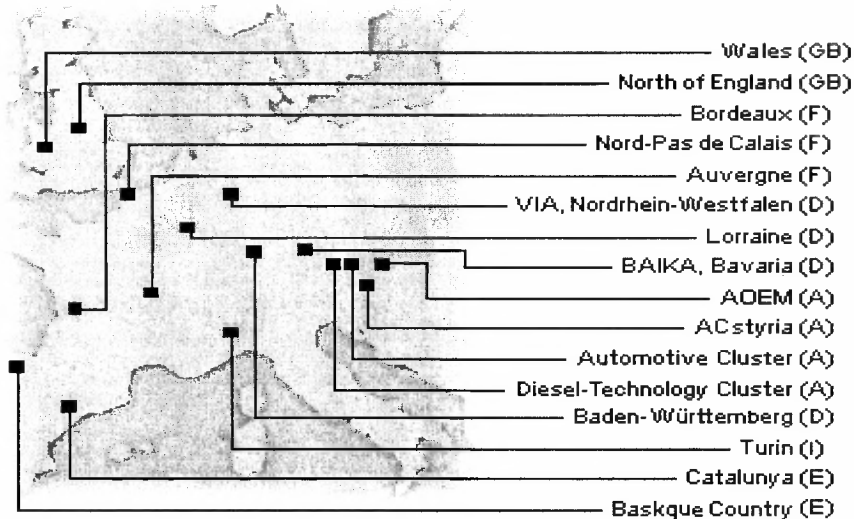
Klaszter típusok

A klasztereknek különböző típusai különböztethetők meg (Rechnitzer 1998; Steiner 1998).

- A tudáshoz kapcsolódó infrastruktúrához erős szálakkal kötődő gazdasági tevékenységek földrajzi koncentrációja (más néven tudás-klaszter) elsősorban a nagy egyetemi városok és a kutatóintézetek köré letelepülő vállalkozásokkal érhető tetten.
- A sokkal szűkebb értelemben vett iparágak, ágazatok vertikális termelési kapcsolatai és beszállítói láncai. A tradicionális kézműipari együttműködések legjobb példája az észak-olasz kis- és középvállalkozások szoros együttműködése (főleg a textil- és ruházati iparban, a cipő- és bőriparban, fafeldolgozó- és bútorigarban).
- A különböző aggregációs szintek mentén történő ágazati koncentráció főleg az autóipar vagy az elektronikai ipar területén működő, illetve ezen iparágakhoz valamilyen mértékben kapcsolódó vállalkozások körében. Jó példa erre a felső-ausztriai autóklaszter, vagy a walesi gépjárműipari illetve elektronikai ipari klaszter (3. ábra).

3. ÁBRA

Autóipari klaszterek Európában
(Automotive Clusters in Europe)

Forrás: www.automobil-cluster.at.

- A közös alaptéchnológiát kifejlesztő és azt alkalmazó vállalkozások és intézmények közötti szoros kapcsolat. San Francisco környékén a biotechnológia, Los Angeles környékén pedig az űrtechnológia tölt be ilyen klaszterképző funkciót, azonban hasonló folyamatok figyelhetők meg a géntechnológia vagy a műszer-gyártás területén is.

- A közös kereslet vagy közös szükséglet kielégítése érdekében szerveződő vállalkozások csoportosulása (öko-klaszter).
- A *tercier szektorra épülő klaszterek* általában a nagyvárosok központjában koncentrálódnak, mint pl. a pénzügyi szolgáltatások New Yorkban, vagy a divatvilág Párizsban.

Klaszter-építés

A klaszter-építés folyamatára egyaránt jellemző a felülről lefelé és az alulról felfelé való irányultság (Molina 1998). Maga a klaszter-építés alapvetően egy *bottom-up* típusú törekvés megvalósítása, amely az adott helynek, térségnek, régiónak a már meglévő kulturális és ipari hagyományaira és erősségeire építve, megpróbálja azokat minél hatékonyabban hasznosítani. A klaszter-építés folyamatában azonban határozott *top-down szerepet* kapnak azok a szervezetek illetve intézmények, amelyek jelentős szerepet játszanak a gazdaságfejlesztés vagy a vállalkozásfejlesztés területén. Ezen szervezetek elsődleges feladata a klaszter folyamat felülről történő élénkítése és katalizálása. Végül a siker érdekében elengedhetetlen, hogy az alulról felfelé, illetve a felülről lefelé irányuló folyamatok legyenek nagyon *pontosan összehangolva egymással*, hiszen csak így biztosítható a kívánt szinergia hatások elérése.

Az OECD létrehozott egy ipari klaszterekkel foglalkozó ún. Fókusz Csoportot, amely 1997–1998-ban összesen 15 OECD tagállamában folytatott vizsgálatot, összehasonlítva az egyes országok klaszter-politikájának és azok megvalósításának sajátosságait a meglévő hasonlóságok után kutatva. E vizsgálatok alapján Roelandt és den Hertog fogalmazta meg a klaszter-alapú politika legfontosabb alapelveit, melyek a következők (Roelandt–den Hertog 1998):

- A klaszter-építés folyamatának elsősorban a *piac által előidézettnek*, és a piac által vezérelt kezdeményezésnek kell lennie. A gazdasági szereplők kifejezésre juttatott érdekeltsége, azaz az erőteljes piaci igény hiányában a pusztá kormányzati szándék nem vezet célhoz. A klaszterizációt nem lehet erőltetni.
- A központi kormányzati politikában nem szabad, hogy egyes iparágak, vállalat(csoportok) érdekében hangsúlyos szerepet kapjon a piaci verseny korlátozása. A közvetlen ipartámogatást és vállalkozástámogatást, valamint a közvetlen piaci beavatkozást fel kell váltani a *közvetett segítségnyújtásnak*.
- A kormánynak a klaszter kezdeményezésben nem közvetlen irányítói vagy tulajdonosi szerepet kell betöltenie, e funkciókat a piaci szereplők jóval eredményesebben és hatékonyabban képesek ellátni. A központi kormánynak sokkal inkább egyfajta *katalizátorként* kell elősegítenie a legkülönbözőbb szereplők egymásra találását és az újabb együttműködések kialakulását. Emellett részt vesz a beszállítói rendszerek támogatásában és a klaszterizációs és innovációs folyamatok ösztönzésében.

- A klaszter-politikának nem szabad csak a már meglévő és sikeresen működő klaszterekre helyezni a hangsúlyt. Figyelemmel kell kísérnie, és támogatnia, ösztönöznie kell a kisebb, illetve a még kialakulófélben lévőket is.

A klaszter-orientált iparpolitika alapját, mint azt a piramis is mutatja az eszközök és az intézmények mellett a *tudatosság kialakítása* alkotja (4. ábra). Rendkívül fontos, hogy a klaszter filozófiát a vállalkozások és a regionális intézményrendszer valamennyi tagja megismerje és magáévá tegye, hiszen mint azt fentebb említettük, a piaci szereplők erőfeszítésén múlik annak sikere.

4. ÁBRA
A klaszter-orientált iparpolitika
(Cluster-orientated Industrial Policy)

Forrás: Clement 1998.

Lehetséges klaszterek Magyarországon

A rendszerváltást követő elmúlt évtizedben radikálisan átalakult a magyar gazdasági szerkezet. Elsősorban a külföldi működőtőke beruházásoknak köszönhetően egy *duális gazdasági struktúra* jött létre, aminek köszönhetően a – főleg a gépipar területén működő, általában vámszabad területeken vagy vállalkozási övezetekben megtelepedett – külföldi multinacionális vállalatoknál keletkezik a bruttó hazai termék és az export meghatározó hányada. Ez a mintegy félszáz cég azonban egyelőre képtelen volt beágyazódni a magyar gazdaságba, *szigetszerű működésük* során megtartották jól bevált, szintén külföldi beszállítóikat és egyelőre csak elvétve tapasztalható a hazai kis- és középvállalkozásokkal való együttműködés, vagy komolyabb üzleti kapcsolat kialakítása. A magyar kis- és középvállalkozások – elsősorban a külföldi nagyvállalatok igen *magas minőségi és technológiai követelményeinek* köszönhetően – képtelenek voltak kapcsolódási pontot találni, és kivenni a foglalkoztatottságban betöltött szerepüknek megfelelő részesedést a multik által

gerjesztett általános növekedésből. Különösen igaz ez a kutatás-fejlesztési tevékenységre, illetve általában az innovációk területére.

Ennek oldása érdekében Magyarországon vélhetően erős *kormányzati támogatásban* fog részesülni a klaszterek kialakítása, mely szorosan összefügg a duális gazdaság szerkezet oldását szolgáló beszállító programmal. A *Széchenyi-tervben* különös hangsúlyt kap a vállalkozói kapcsolatok és ismeretek bővülését szolgáló információs, képzési és nemzetközi kapcsolatépítési programok támogatása, a vállalkozói hálózatok fejlesztése, valamint a különböző *termék-klaszterek* kialakítása, amelyek egyúttal elősegítik a beszállítói szerepre törekvő kis- és középvállalkozások multinacionális cégekkel való üzleti kapcsolatainak kialakítását is.

E folyamatok tükrében Magyarországon is lépések történtek iparági klaszterek kialakítására⁴, melyek legfontosabb célja a már megtelepedett multinacionális nagyvállalatok és a hazai kis- és középvállalkozói szektor közötti együttműködés elősegítése. A hazai kis- és középvállalkozásoknak a multikhoz való sikeres integrálódásból származó előnyök mellett kérdéses, hogy a külföldi cégeknek milyen előnyük származik abból, ha fokozatosan hazai, elsősorban a közvetlen földrajzi környezetükben működő vállalkozásokra cserélik eddigi, jól bevált beszállítói kapcsolataikat. Természetesen a pusztán földrajzi közelségből, és így a *szállítási költségek csökkenéséből* eredő költségelőnyök is rendkívül fontosak a nemzetközi piacon megmértetett vállalatok számára, azonban legalább ilyen jelentőséggel bír, hogy közvetlen környezetükben a szoros együttműködésekkel lehetőségük van a kis- és középvállalkozásokat saját képükre formálni, és egy olyan *innovációs miliót* létrehozni, amely a hatékony és gyors információáramlás és interakciók révén jelentős mértékben hozzájárulhat *versenyképességük növekedéséhez*.

Nagyon fontos megjegyezni, hogy a kormánynak a nemzetközi tapasztalatok alapján csak olyan ipari klaszterek kialakulását szabad elősegítenie, amelyet az abban részt vevő vállalkozások is erősen támogatnak, hiszen nem szabad elfelejteni, hogy a klasztereknek középtávon önfenntartókká kell válniuk, ami jelentős piaci igény megléte és az érdekeltek elkötelezettsége nélkül vágyálommá válhat. Tehát a klaszter-szervezésben a legfontosabb feladatok elvégzését alapvetően a piaci szereplők kezében kell hagyni, a kormányzat részvétele – a pénzügyi háttér kezdeti megteremtését követően – sokkal inkább támogató, katalizátor jellegű kell, hogy legyen.

A klaszterek határait és így a kooperáció területi dimenzióját mindenképpen az abban részt vevő vállalkozások és intézmények közötti együttműködések határozzák meg, így ebből kifolyólag nem kötelezően esnek egybe a meglévő politikai-közigazgatási határokkal, egyes esetekben még az államhatárokkal sem⁵. Magyarországon a klaszterek létrehozása minden bizonnyal szorosan kapcsolódik majd a tervezési–statisztikai régiókban felállításra került regionális fejlesztési tanácsok által kezdeményezett regionális programokhoz. Így félő, hogy a létrehozandó klaszterek a régiók elsődleges törekvéseinek megfelelően elsősorban az ezen határokon belül elhelyezkedő vállalkozások és intézmények együttműködésére helyezik a hangsúlyt. A klasztereket és az együttműködéseket azonban nem szabad

a tervezési–statisztikai régiók keretei közé szorítani. Mindenképpen nyitottnak kell maradniuk a szomszédos térségek – sőt szomszédos országok – vállalkozásai és intézményei felé is.

Jegyzetek

- ¹ A tanulmány során a nemzetközi szakirodalomnak megfelelően a klaszterek kifejezést használjuk, melynek jelentése fűrt, csoport, csoportosulás, annak ellenére, hogy azt a hazai művekben többféleképpen is megpróbálták lefordítani (iparági csoportosulások, regionális üzletági központok stb.).
- ² A klaszterekben rejlő előnyökre utal az egyik gyakran használt angol megnevezés is: Flock of Birds, azaz madárraj, amely arra utal, hogy együtt, egymással együttműködve sokkal könnyebb elérni a kívánt célt, mint külön-külön.
- ³ Ennek megfelelően az angol co-operative és a competitive szavakból képezhető a co-ompetitive kifejezés, amely kifejezi mind a verseny, mind az együttműködés lehetőségét.
- ⁴ A legelőrehaladottabb stádiumban a Nyugat-Dunántúlon szerveződő autóipari klaszter van, amely élvezi a legjelentősebb multinacionális vállalatok támogatását is (AUDI, GM-Opel, WAV stb.).
- ⁵ Példaként említhetők az Egyesült Államokban a szövetségi államok határain átnyúló különböző kooperációk, vagy a német svájci határon átnyúló vegyipari koncentráció.

Irodalom

- Clement, W. (1998) Clusters: New Developments in Austria and their Relevance in Economic Policy. *Clusters and Regional Specialisation on Geography Technology Networks*. – Steiner, M. (ed.), London, European Research in Regional Science. 8. 254–268. o.
- Cooke, P (1998) Global clustering and regional innovation: systematic integration in Wales. *Regional Innovation Systems. The Role of Governances in a Globalised World*. – Braczyk, H.-J.–Cooke, P.–Heidenreich, M. (eds.), London–Pennsylvania, UCL Press. 245–262. o.
- Dőry T. (1998) Beszállítói kapcsolatok és az ipari együttműködés lehetséges klaszterei a Közép-Dunántúlon. – *Tér és Társadalom*. 3. 88–92. o.
- Dőry T. (1999) A linzi „automobil-klaszter”, autóipari hálózat felépítése Felso-Ausztriában. – *Kisalföldi Gazdaság*. december 17. 14. o.
- Dusek T. (1999) A területfejlesztés megújítási iránya, az ipari körzetek – *Tér és Társadalom*. 1–2. 89–108. o.
- Faragó L. (1994) Regionális gazdaságfejlesztés „kereslet-oldali” stratégiák segítségével. – *Comitatus*. december. 60–63. o.
- Lengyel I. (1999) *Régiók versenyképessége (A térségek gazdaságfejlesztésének főbb közgazdasági fogalmai, alapgondolatai, tényezői az EU-ban)*. Szeged, JATE Regionális és alkalmazott Gazdaságtani Tanszék. Kézirat.
- Marshall, A. (1890) *Principles of Economics*. London, Macmillan.
- Molina, A. (1998) *Industrial Clusters and Knowledge Sharing Constituencies*. Aggregated analysis of UK workshop. 17–18 June. Edinburgh.
- Porter, M. E. (1990) *The Competitive Advantage of Nations*. New York, The Free Press.
- Porter, M. E. (1999) Regionális üzletági központok – a verseny új közgazdaságtana. – *Harvard Business Manager*. 4. 6–19. o.
- Rechnitzer J. (1998) *Térületi stratégiák*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus.
- Roelandt, T.–P. den Hertog (1998) *Summary Report of the Focus Group on Clusters*. OECD.
- Széchenyi-terv. Nemzeti Fejlesztési Terv. (2000) Budapest, Gazdasági Minisztérium. (tervezet)
- Steiner, M. (1998) The Discrete Charm of Clusters: An Introduction. *Clusters and Regional Specialisation on Geography Technology Networks*. – Steiner, M. (ed.), London, European Research in Regional Science 8. 1–17. o.
- Zeitlin, J. (1994) Ipari körzetek, regionális gazdasági megújulás. – *Közgazdasági Szemle*. 1. 14–25.

INDUSTRIAL CLUSTERS

ANDRÁS GROSZ

Industrial clusters are geographically concentrated networks of production of strongly interdependent firms linked to each other in a value-adding production chain. Besides the major manufacturers and the connecting suppliers, universities, research institutes, knowledge intensive business services and transfer institutions are also included in the clusters. Clusters increase the competitiveness of not only the individual participant but also the whole region. Consequently the building of industrial clusters (e.g. automotive, electronic, etc.) emerged to the centre of both economic and regional development in the whole world. There are also some initiatives for cluster development in Hungary and the government responds to it quite positively. Therefore it can be useful to shortly examine the theoretical background and the international experiences of clusters and cluster policies for the better application and implementation in Hungary.